

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope



Implementirano
od strane Vijeća Evrope

SMJERNICE
za integrisanje rodne dimenzije u lokalne akcione planove
PROVOĐENJE STRATEGIJE SUPROTSTAVLJANJA TRGOVINI LJUDIMA U BOSNI I
HERCEGOVINI
2020 – 2023

Autorica: Lejla Gačanica, konsultantica

Sarajevo, august 2020.

Ovaj dokument izrađen je uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope. Mišljenja izražena u ovom dokumentu ne odražavaju nužno zvanične stavove nijedne strane.

© 2020 Vijeće Evrope. Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj uniji pod uvjetima. Nijedan dio ove publikacije ne može se prevoditi, reproducirati niti prenositi, u bilo kojoj formi ili na bilo koji način, elektronskim (CD-Rom, internet, itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili putem bilo kojeg sistema skladištenja informacija ili pretraživanja, bez prethodnog odobrenja Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int) u pisanoj formi.

Sadržaj

Skraćenice	3
Uvod	4
Definicije pojmova	6
Integrisanje rodne dimenzije	7
Korištenje rodno osjetljivog jezika	7
Procjena rodnog uticaja	7
Rodni indikatori	12
Rodno zasnovana procjena i procjena provedbe akcionih planova	13
Rodni aspekt u zaštiti djece kao žrtava trgovine ljudima	14
Rodno osjetljive obuke	15
Zaključak	17

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
BDBiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GRETA	Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima
OCD	Organizacije civilnog društva
RS	Republika Srpska
Strategija	Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH 2020-2023

Uvod

Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH 2020-2023¹ je strateški dokument usvojen u januaru 2020.godine. Strategija sadrži pet strateških ciljeva: podrška, prevencija, krivično gonjenje, zaštita žrtava te partnerstvo. Obaveza usvajanja Strategija te državnog i lokalnih akcionih planova suprotstavljanja trgovini ljudima je predviđena Odlukom o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprječavanju trgovine ljudima,² koju je donijelo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.

Izrada akcionih planova, kao operativnih strateških dokumenata zasnovanih na ciljevima i mjerama Strategije, je obaveza Vijeća ministara BiH za državni nivo te vlade Republike Srpske, Federacije BiH, kantona i Brčko Distrikta BiH za institucije iz svoje nadležnosti.

Svrha ovih Smjernica je da pruže informacije i uputstva za ugradnju rodne dimenzije u lokalne akcione planove sa ciljem primjene rodno-odgovorne politike kroz sve faze planiranja i provedbe mjera i aktivnosti u oblasti suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH. Potreba sistemske i kontinuirane primjene rodno-odgovornih politika u ovoj oblasti proističe iz važećeg zakonskog okvira,³ obaveza iz međunarodnih konvencija čija je potpisnica BiH.⁴ Preporuke Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima Vijeća Evrope (GRETA)⁵ navode da je nužno uložiti u promociju rodne ravnopravnosti, borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i stereotipa i podržavanje specifičnih politika za osnaživanje žena kao načina borbe protiv temeljnih uzroka trgovine ljudima (GRETA(2017)15).⁶

Odgovori i pristupi u borbi protiv trgovine ljudima često nisu rodno prilagođeni, propuštajući da prepoznaju da muškarci i žene, dječaci i djevojčice imaju posebne i drugačije potrebe, posebno za određene oblike trgovine ljudima. U kombinaciji sa postojećim rodnim ulogama, ekonomskom zavisnošću i nejednakošću u mnogim aspektima (rodno zasnovano nasilje, pristup i položaj na tržištu rada, pristup i vrsta obrazovanja),⁷ žene i djevojke su ranjivije na trgovinu ljudima. S druge strane, muškarci žrtve trgovine ljudima se suočavaju sa diskriminacijom iz opšteg stava koji muškarce smatra počiniteljima zločina ili generalno u poziciji moći i kontrole na svojim životom. Sramota i stigma vezani za žrtve trgovine ljudima često su jači za žene i djevojčice žrtve seksualnog iskorištavanja te muškarce, za koje je manje vjerovatno da će zatražiti stručnu pomoć i podršku.

¹ Dostupno na: <http://msb.gov.ba/PDF/290120205.pdf>.

² "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 24/03 i 37/04.

³ Zakon o ravnopravnosti spolova („Službeni glasnik BiH” br. 32/10), dostupno ovdje: <https://arsbih.gov.ba/project/zakon-o-ravnopravnosti-spolova-u-bih/>

⁴ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) je dio Ustava BiH; Zaključna zapažanja na Šesti periodični CEDAW izvještaj BiH iz 2019.godine tematiziraju i trgovinu ljudima (dostupno ovdje: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/BOS_CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6-AsAdopted.pdf).

⁵ GRETA je odgovorna za nadgledanje provedbe Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima od strane država potpisnica.

⁶ Dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1>, str.17.

⁷ Za više informacija pogledati *Alternativni CEDAW izvještaj – Izvještaj organizacija civilnog društva o primjeni zaključnih zapažanja i preporuka CEDAW komiteta za Bosnu i Hercegovinu 2013. – 2017.* Dostupan ovdje: <http://zenskamreza.ba/site/wp-content/uploads/2017/02/CEDaW-WEB-final-novembar-2016.pdf>.

Osnova za razumijevanje i integrisanje rodne dimenzije leži u činjenici da trgovina ljudima i reakcije na borbu protiv trgovine ljudima mogu imati različite uticaje na žene, muškarce, djevojčice i dječake, zbog čega je neophodno imati u vidu procjenu uticaja ali i prilagodbu mjera i aktivnosti na način da odgovaraju potrebama žena, muškarca, djevojčica i dječaka. Integrisanje rodne dimenzije podrazumijeva u određenoj mjeri dodatne aktivnosti, edukacije i razvrstavanja podataka.

Smjernice su organizovane kroz opšte preporuke za integraciju rodne dimenzije koje su razrađene kroz konkretne primjere i načine za orodnjavanje aktivnosti predviđenih akcionim planovima. Preporučuje se korištenje Smjernica pri izradi akcionih planova na lokalnom nivou te njihovom revidiranju u svrhu unapređenja.

Definicije pojmova

U nastavku se nalaze definicije pojmova korištenih u Smjernicama (narednom poglavlju). Svaki termin koji je ovdje definisan, obilježen je u samom tekstu plavom bojom te upućuje čitatelja/icu da ga potraži u ovoj tabeli definicija za više podataka ukoliko su potrebne.

Integrisanje rodne perspektive (gender mainstreaming)	Mjere, koraci i procesi koji se primjenjuju pri planiranju, provođenju i nadgledanju zakona, podzakonskih akata, programa, projekata, aktivnosti i budžeta kako bi imali podjednak uticaj i transformativni učinak na žene i muškarce, djevojčice i dječake, kao i sve različite društvene grupe među njima.
Intersekcionalnost	Analitički alat za proučavanje, razumijevanje i reagiranje na načine na koji se spol i rod ukrštaju s drugim ličnim karakteristikama/identitetima i kako ta ukrštanja doprinose jedinstvenim iskustvima diskriminacije.
Marginalizirane grupe	Različite grupe ljudi unutar određene kulture, konteksta u riziku da budu izložene višestrukoj diskriminaciji zbog interakcije različitih ličnih karakteristika ili razloga, poput spola, roda, dobi, etničke pripadnosti, religije ili uvjerenja, zdravstvenog stanja, invalidnosti, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, obrazovanje ili prihoda.
Procjena rodnog uticaja	Alat za provjeru određenog prijedloga politike/mjere/zakona/aktivnosti, kako bi se otkrio i procijenio njegov različiti uticaj ili učinci na žene i muškarce, tako da se te neravnoteže mogu otkloniti prije nego što se prijedlog odobri.
Ranjive grupe	Žene, djeca i osobe koje pripadaju ili se smatra da pripadaju grupama koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane.
Rodna (gender) analiza	Alatka kojom se identifikuju razlike između žena i muškaraca u smislu društvenog položaja, pristupa resursima, ograničenja i mogućnosti, kao i raspodjele moći u nekom datom kontekstu. Jedan od ciljeva rodne analize je da često zanemarene rodne razlike učini vidljivim te da stvara preduslove kreatorima/kama politika da razumiju rodne neravnopravnosti u određenoj situaciji ili sektoru, jer ne opisuje samo trenutno stanje rodni razlika, već istražuje i njihove uzroke i posljedice.
Rodno odgovorno budžetiranje	Primjena integracije ravnopravnosti spolova u budžetski proces. Uključuje rodno zasnovanu procjenu budžeta koja uključuje rodnu perspektivu na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju promocije ravnopravnosti spolova.
Rodni indikator	Alati za praćenje rodni razlika, promjene vezane uz spol i napredak prema ciljevima rodne ravnopravnosti. Rodno osjetljivi indikatori omogućavaju mjerenje promjena u odnosima žena i muškaraca u određenom području politike, programu ili aktivnosti, kao i promjene u statusu ili položaju žena i muškaraca.
Rodna ravnopravnost	Jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca, djevojčica i dječaka; podrazumijeva da se u obzir uzmu interesi, potrebe i prioriteti i žena i muškaraca.
Rodni stereotipi	Unaprijed stvorene ideje kojima se ženama i muškarcima proizvoljno dodeljuju karakteristike i uloge određene i ograničene njihovim spolom.
Rodno-osjetljive politike	Politike i programi koji uzimaju u obzir posebnosti života žena i muškaraca, s ciljem uklanjanja nejednakosti i promocije ravnopravnosti spolova, uključujući ravnopravnu raspodjelu resursa.

Integrisanje rodne perspektive

1. Korištenje rodno osjetljivog jezika

Ostvarivanje **rodne ravnopravnosti** u pisanom i govornom jeziku postiže se kada žene i muškarci postanu podjednako vidljivi i obraća im se na adekvatan način, što ih čini osobama jednake vrijednosti, dostojanstva, integriteta i prava.

Na polju trgovine ljudima, prema postojećim podacima, žene su često marginalizirane i prije nego što postanu žrtve i češće su žrtve siromaštva i nezaposlenosti nego muškarci. Stoga je upotreba rodno senzibilnog jezika u političkim dokumentima neophodna da bi se uzela u obzir stvarnost da je društvo sastavljeno od žena i muškaraca i da njihove potrebe nisu uvijek iste, kao i da bi se zaštitila i promovirala prava žena žrtava trgovina ljudima.

Korištenje rodno osjetljivog jezika na ujednačen način kroz strateške i operativne dokumente znači zamjenu (trenutnih) generičkih termina.

Kako primijeniti?

Generički termini u Akcionom planu bi trebali biti zamijenjeni sa:

- ❖ Žrtve (odrasli): Muškarci i žene
- ❖ Djeca: djevojčice i dječaci

Izbjegavati stereotipna označavanja u opisima grupa, individua ili oblasti.

2. Procjena rodnog uticaja

Nužno je da akcioni plan uzme u obzir da trgovina ljudima i reakcije na borbu protiv trgovine ljudima mogu imati različite uticaje na žene, muškarce, djevojčice i dječake te osigurati da odgovori u borbi protiv trgovine ljudima budu rodno osjetljivi i promoviraju **rodnu ravnopravnost**.

Rodno specifični fenomen trgovine ljudima takođe implicira da se ženama i muškarcima često trguje u različite svrhe. Iz tog razloga, akcioni plan mora se baviti prikupljanjem i analizom rodno odvojenih podataka o trgovini ljudima i prilagoditi ili stvoriti odgovarajuće akcije u skladu sa pokazateljima iz tih podataka. Podaci razvrstani prema spolu mogu ukazati na situacije vezane za spol koje su ranije bila nevidljive.

Kako primijeniti?

Prikupljanje podataka o trgovini ljudima treba biti organizovano po nekoliko kriterija:

- ❖ Razvrstano prema spolu žrtava
- ❖ Razvrstano prema obliku trgovine ljudima
- ❖ Mogućnost kombiniranja i praćenja prve dvije kategorije

Podaci su jako važni da bismo mogli da uočimo trendove u trgovini ljudima ali i da bismo mogli razviti odgovarajuće odgovore na iste, te mjere i aktivnosti prilagoditi tim potrebama. Ovi podaci će na nivou statistike dati uvid u npr. jesu li žene ili muškarci, dječaci ili djevojčice više izloženi određenom obliku trgovine ljudima.

*Primjer:*⁸

Unutar (Strategija) *Strateškog programa 1.2. Provoditi monitoring provedbe Strategije i Akcionog plana* razviti sistematsko prikupljanje podataka razvrstanih po spolu, za svaki oblik trgovine ljudima registrovan za izvještajni period.

Detaljnim praćenjem u svim kategorijama (identifikacija, podrška, rehabilitacija, krivično gonjenje) moguće je dobiti uvid o uticaju trgovine ljudima na žene, muškarce, djevojčice i dječake te također **interseksionalnost**. Sve mjere protiv trgovine ljudima koje se odnose na identifikaciju, podršku i pomoć i pristup pravdi trebaju biti specifične i primjerene potrebama žena i muškaraca, dječaka i djevojčica.

Primjer:

Unutar (strategija) *Strateškog programa 1.6. Unaprijediti način prikupljanja i analize statističkih podataka o trgovini ljudima* provoditi redovne, opšte i specifične analize fenomena na osnovu statističkih podataka iz Informacionog sistema korištenjem podataka o prevalenciji za stvaranje rodno osjetljivih mjera i pokazatelja za prevenciju i postupanje.

Unutar *Strateškog programa 2.4. Unaprijediti prevenciju prisilnog rada* uključiti novi način komunikacije kroz modul razmjene prakse o rodnom pristupu prisilnom radu sa fokusom na:

- rodni aspekt načina eksploatacije
- rodne aspekt metoda regrutacije
- uklanjanje diskriminacije u pristupu pravima i pomoći žrtvama na osnovu spola.

Rodna analiza ispituje razlike između žena i muškaraca i stoga je vrlo korisno sredstvo za utvrđivanje gdje postoje određene razlike i kako pružiti odgovarajući odgovor. Na primjer: ako se primijeti ili pretpostavi (na osnovu nekih znanja ili pokazatelja) da se više djevojčica regrutuje putem interneta za radno ili seksualnu eksploataciju, može se uraditi rodna analiza kako bi se otkrilo: na koga utiče regrutacija putem interneta; kako; kome je potrebna pomoć i kako; ko ima pristup uslugama za žrtve; koje su potencijalne rodne nejednakosti skrivene u nastavku; koji bi mogli biti složeni razlozi za rodne razlike; koji bi mogli biti složeni efekti rodnih razlika. **Rodna analiza** je osnova za daljnji rad u određenom području: pomaže da shvatimo na koga određene situacije ili pojave utiču, zašto i kako te kako utvrditi stvarne i potencijalne razlike na osnovu spola. Važno: rodna analiza sama po sebi nije cilj, već samo početak procesa koji će rezultirati boljim razumijevanjem i rješavanjem identificiranih problema. Rodna analiza je osnova za dalji radi u konkretnoj oblasti, početak procesa koji će rezultirati boljim razumijevanjem i rješavanjem identifikovanih problema.

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateški program 1.4. Provoditi istraživanja o trgovini ljudima* provesti analizu fenomena rodne dimenzije regrutovanja i ponovnog trgovanja ljudima. Pitanje koje treba postaviti i odgovoriti kroz rodnu analizu: kako su metode regrutovanja različito uticale na muškarce i žene, dječake i djevojčice - isto za ponovnu trgovinu ljudima? Koji su specifični rizici za muškarce i žene, dječake i djevojčice? Koji su kapaciteti muškaraca i žena da učestvuju u prevenciji trgovine ljudima?

Daljnje akcije treba poduzeti u cilju rješavanja svakog od identificiranih nedostataka.

⁸ Strateški programi korišteni u primjerima su iz usvojene državne Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH 2020-2023.

Žene su obično posebno izložene trgovini ljudima zbog svog ekonomskog i socijalnog položaja i rodne prirode tržišta rada. Žene su uglavnom zastupljenije u neformalnom i nezaštićenom ekonomskom sektoru u kojem njihov rad nije ili je samo djelomično priznat kao rad. Službeni kanali migracije su često više ograničeni za žene. Socijalna isključenost, etnička diskriminacija, klasne, starosne i rodne uloge i identiteti dodatno doprinose većoj izloženosti žena i djevojčica trgovini ljudima. [Procjena rodnog uticaja](#) znači imati u vidu sve ove elemente prilikom kreiranja mjera i aktivnosti. Takođe je ključno za institucije za provođenje zakona i front line osoblje da shvate koji su rizici za žene i muškarce, a saradnja sa različitim sudionicima iz civilnog društva je vrlo vrijedna u tom pogledu.

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateški program 2.4. Unaprijediti prevenciju prisilnog rada*, predvidjeti izmjenu propisa koji imaju za posljedicu potpuno isključivanje radnih mjesta u domaćinstvima (rad u kućanstvima) od radnih inspekcija i poboljšati sistem izvještavanja o slučajevima eksploatacije radne snage (uključujući anonimno prijavljivanje). Osigurati [rodnu perspektivu](#) (jer su ovom obliku radne eksploatacije najčešće izložene žene), posebno u pogledu rodnih uloga i ekonomske ranjivosti.

Unutar (Strategija) *Strateškog programa 2.4. Unaprijediti prevenciju prisilnog rada*, unaprijediti rad inspekcija rada kroz dodavanje u popise za inspeksijski nadzor u području radnih odnosa i zaštite na radu, rodno senzitivne indikatore za identifikaciju žrtava trgovine ljudima - pitanjima/pokazateljima koji bi mogli procijeniti prisustvo eksploativnih praksi koje mogu imati elemente ili dovesti do trgovine ljudima.

Unutar *Strateškog programa 4.1. Unaprijediti identifikaciju žrtava trgovine ljudima* dodati aktivnosti:

Uključiti obučene kulturološke medijatore, predstavnike organizacija civilnog društva koje se bave pravima žena i djevojčica, te gender mehanizama u proces identifikacije žrtava trgovine.

[Rodni stereotipi](#) ugrožavaju kredibilitet žrtava - posebno žena i djevojčica, ometajući im pristup identifikaciji, zaštiti, podršci i pravdi. [Rodni stereotipi](#) utiču i na mogućnost prepoznavanja muškaraca žrtava trgovine ljudima. To onemogućava muškim žrtvama da dobiju potrebnu pomoć i usluge zaštite.

[Kako primijeniti?](#)

[Rodni stereotipi](#) se najčešće vežu za društvene stavove prema ženama i rodne uloge. Posebno su izraženi, unutar trgovine ljudima, prema Romima i Romkinjama.

Međutim, brojni rodni [stereotipi](#) koji se odnose na maskulinitet (muškarac – glava kuće, muškarac – snažan, muškarac – izdržavatelj porodice, i slično), nerijetko sprečavaju muškarce žrtve trgovine ljudima da prepoznaju i traže pomoć. Ovo može biti otežavajuća okolnost i pri identifikaciji i krivičnom gonjenju počinitelja, posebno kod radne eksploatacije.

Podizanje svijesti o trgovini ljudima i senzibilizacija opšte javnosti je važan instrument koji treba pažljivim odabirom npr. jezika, vizuala, sadržaja kampanja uticati na stereotipno poimanje žena, muškaraca, djevojčica i dječaka. Posebno imati u vidu [interseksionalnost](#).

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateškog programa 2.1. Provoditi kampanje podizanja svijesti građana* planirati kampanje o specifičnim rodnom pitanjima u radu/seksualnom iskorištavanju. Uključiti romske OCD u faze osmišljavanja i realizacije kampanja. U osmišljavanju tema, usmjerite se na nedostatak dovoljnih podataka o učešću muškaraca u radnoj eksploataciji.

Također:

- ❖ Koristite rodno osjetljiv jezik za osporavanje rodni stereotipa, umjesto da ih potičete.
- ❖ Teme kampanja uključuju specifične potrebe žena i muškaraca, djevojčica i dječaka, polazeći od različitih perspektiva, jednostavnog razumljivog jezika, te peer-to-peer pristupa.
- ❖ Kampanje su usmjerene također na razgradnju stereotipa posebno onih koji uključuju društvene norme, rodne uloge, stavove o Romima/kinjama te krivici žrtava trgovine ljudima.
- ❖ Biće organizovane ciljne kampanje za podizanje svijesti kako bi se adresirale vrlo uske, ali važne teme koje mogu nedostajati u opštijim kampanjama. Te će se kampanje fokusirati na sljedeće: rizike od lažnih agencija za zapošljavanje za rad u inostranstvu (kako prepoznati lažne agencije ili promotore; šta tražiti prilikom traženja posla u inostranstvu; koja su moja prava, a šta 'zamke'; kako se osigurati - posebno imati na umu „kućanski posao“ za žene ili građevinski posao za muškarce itd.), podršku za prepoznavanje rizika i prijavljivanje sumnjivih oglasa za posao.

Nisu potrebe svih žena i muškaraca iste te drugi elementi/razlike trebaju biti uzeti u obzir prilikom kreiranja mjera i programa poput: godina, socio-ekonomski status, bračni status, roditeljstvo, nivo obrazovanja, invaliditet, seksualna orijentacija i spolne karakteristike.

Intersekcionalnost je važan dio aktivnosti i mjera. Ukrštanje različitih osnova diskriminacije može određene grupe žena i muškaraca, djevojčica i dječaka, činiti posebno ranjivim na trgovinu ljudima.

Kako primijeniti?

Posebno tematizirati **intersekcionalnost** na način da se različite vrste intersekcijskih i višestrukih oblika diskriminacije i nepovoljnih položaja koji se identificiraju i prate kroz relevantne statistike. Potrebno je ovdje posebno imati u vidu: spol/rod i pripadnost romskoj zajednici; spol/rod i godine; spol/rod i nezaposlenost (ekonomsku zavisnost); spol/rod i nivo obrazovanja; spol/rod i urbano/ruralno područje. Također, važno je posmatrati intersekcionalnost za oblike trgovine ljudima - seksualno iskorištavanje, prosjačenje i radno iskorištavanje. U praksi se često ovi oblici preklapaju ili se događaju zajedno. Toga moramo biti svjesni kako bismo stvorili efikasan odgovor.

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateškog programa 4.1. Unaprijediti identifikaciju žrtava trgovine ljudima* uspostaviti sistem procjene ranjivosti na trgovinu ljudima kroz sačinjavanje ažuriranih listi indikatora za **ranjive grupe** i oblike trgovine ljudima i uspostaviti informatički alat za vršenje procjene ranjivosti gdje ranjivost uključuje:

žene izložene višestrukim i ukrštenim oblicima diskriminacije i nasilja poput žena migrantkinja;

azilantkinja, posebno onih čiji su zahtjevi odbijeni;
izbjeglica;
interno raseljene žene;
žene bez državljanstva;
žene koje su se prisilno vratile u svoju zemlju porijekla;
žene u konfliktnim ili postkonfliktnim situacijama;
žene koje žive u situacijama nakon vanrednog stanja/katastrofe;
žene koje žive u siromaštvu; žene iz ruralnih područja;
žene s invaliditetom;
žene iz vjerskih, etničkih i seksualnih manjina;
adolescente, posebno djevojke bez starateljske brige ili u alternativnim oblicima smještaja/skrbi.

Unutar *Strateškog programa 4.1. Unaprijediti identifikaciju žrtava trgovine ljudima* dodati aktivnosti:

Unapređenje sistema identifikacije (alati i smjernice) na način da obuhvata široko razumijevanje pojma žrtve, uključujući: razumijevanje rodni specifičnosti i potreba žrtve posebno imajući u vidu marginalizirane grupe, razumijevanje interseksionalnosti, rodno senzibiliziran pristup.

Prisustvo stavova koji okrivljuju žrtve te stigme povezane sa seksualnim iskorištavanjem, u društvu općenito ali i unutar profesionalaca na svim nivoima.

Kako primijeniti?

Uključiti u edukacije profesionalaca teme koje se odnose na stigmatizaciju žrtava trgovine ljudima, te intenzivno raditi na dekonstrukciju diskursa za okrivljavanje žrtve i rodni stereotipa.

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateškog programa 4.2. Unaprijediti opšte mjere zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima* predvidjeti edukaciju o rodnoj dimenziji trgovine ljudima, uključujući specijalističko znanje i ekspertizu o diskriminaciji na osnovu spola, te bi ove teme trebale biti sastavni dio svih materijala i programa za obuku dostavljenih službenicima uključujući policijske snage, imigracijske službenike, sudsko osoblje i medicinske i zdravstvene radnike koji mogu doći kontaktirati ili odgovarati na slučajeve trgovine ljudima, posebno seksualnog iskorištavanja i / ili prosjačenja. Obuka bi se trebala koncentrirati i na dekonstrukciju diskursa za okrivljavanje žrtava i stereotipiziranje.

Posebno je delikatan zadatak kako pristupiti ženama i muškarcima, djevojčicama i djecom žrtvama trgovine ljudima. Izražena je razlika između spolova, zasnovana na oblicima trgovine ljudima i strahu ukorijenjen u patrijarhalnim odnosima i odnosima moći. Stoga je neophodno pružiti rodno osjetljiv pristup pružanju pomoći žrtvama, razumijevanju njihovih potreba i osiguranju senzibiliziranog osoblja i suradnje s neinstitucionalnom podrškom / hepl pružaocima.

Kako primijeniti?

Potrebno je obezbijediti sljedeće:

- senzibilizirani pristup i mogućnost izbora spola službenika koji radi sa žrtvom
- sprečavanje viktimizacije i sekundarne viktimizacije
- kontinuirani rad na sistematskom pristupu reintegraciji kao sastavnom dijelu programa

pomoći.

U pogledu seksualnog iskorištavanja ili kombiniranog seksualnog i radnog iskorištavanja, žrtve su duboko traumatizirane i potrebna im je odgovarajuća podrška tokom ovog postupka. Ovdje su prisutni rizik od sekundarne viktimizacije (kada postoji mogućnost da se „okrive žrtve“), rizik od ponovne viktimizacije i rizik od odmazde i zastrašivanja od strane počinitelja. Ovi rizici su posebno visoki u slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Lični odnos žene i njenog nasilnika, na primjer, supruge u slučaju trgovine ljudima zbog prisilnog braka (ili slučaja porodičnog nasilja), predstavlja jasan rizik da počinitelj može uznemiravati žrtvu u njenom prebivalištu sa ciljem da je zastraši. Žene i djevojčice čine većinu žrtava u ovom obliku trgovine, a ispitivanje koje uključuje pitanja o oblicima eksploatacije, kao i prisustvo počinilaca tokom svjedočenja, može prouzrokovati traumu.

Primjer:

Unutar *Strateškog programa 3.2. Povećati kapacitete agencija za provođenje zakona, tužilaštava i sudova za efikasno gonjenje počinilaca krivičnih djela trgovine ljudima i povezanih krivičnih djela i zaštitu žrtava u krivičnom postupku* uključiti senzibilizaciju osoblja koje pruža podršku, sa posebnim fokusom na minimiziranje rizika od sekundarne viktimizacije žrtava (minimiziranjem broja intervjua koje žrtve moraju uraditi, spol osoblja s kojim komuniciraju, način komunikacije, itd).

Unutar *Strateškog programa 4.2. Unaprijediti opšte mjere zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima* osigurati senzibilizaciju o rodno odgovornom pristupu koje uključuje:

- osigurati obuku osoblja različitih spolova
- uključiti edukaciju o eliminaciji [stereotipa](#), rodni uloga i predrasuda
- uključiti učenje o [intersekcionalnosti](#) i prepoznavanju istog.

Unutar *Strateškog programa 4.5. Osigurati posebnu zaštitu žrtava trgovine ljudima u migracionim tokovima kroz Bosnu i Hercegovinu* posebnu pažnju posvetiti oblicima trgovine ljudima u kojima su određene skupine djevojčica/dječaka podložnije (romska populacija, socialno-ugrožene kategorije, djevojčice i dječaci sa invaliditetom).

3. Rodni indikatori

Akcioni planovi o trgovini ljudima trebaju biti rodno osjetljivi i sadržavati pokazatelje (indikatore), mjerila, vremenske okvire i posebne budžete koji se mogu pratiti i ocjenjivati s rodne perspektive.

Rodno osjetljivi indikatori informišu o stepenu promjena s obzirom na specifične brige ili koristi žena i muškaraca, djevojčica i dječaka tokom određenog vremenskog perioda. Rodni indikatori mogu da budu kvantitativni, zasnovani na statističkim podacima prema spolu, ili kvalitativni – oni koji prate sadržaj i kvalitet promjene tokom vremena (zasnovani na iskustvima, stavovima, mišljenjima i osjećajima žena i muškaraca).

[Kako primijeniti?](#)

[Rodni indikatori](#) se mogu ugraditi u mnoge aktivnost akcionih planova po ciljevima Strategije. Kvantitativni indikator može biti broj službenih lica koji su prošli edukaciju o rodno osjetljivim pristupima u identifikaciji žrtava trgovine ljudima, jasno izražen koliko muškaraca i koliko žena.

Također, broj žena policijskih istražiteljica obučeni za rad u oblasti trgovine ljudima (kako bi se omogućila rodna senzibilizacija procesa). Kvalitativni indikatori mogu biti mjerenje, odnosno procjena potreba u određenoj oblasti putem analiza, ispitivanja, anketa, intervjua, participativne procjena ruralnih područja, promatranje sudionika i sociološki ili antropološki terenski rad.

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateškog programa 4.6. Osigurati posebnu zaštitu stranaca žrtava trgovine ljudima* uvrstiti *Analizu/ocjenu uticaja obaveze non-refoulement (zabrana vraćanja)* na **rodnu ravnopravnost** kao aktivnost a indikator *Broj slučajeva u kojima je zabrana vraćanja primijenjena razvrstano po spolu i procjenu stavova i potreba u primjeni istog*.

Unutar (strategija) *Strateškog programa 4.3. Osigurati posebnu zaštitu žena žrtava trgovine ljudima* predvidjeti edukaciju za profesionalaca u policijskim agencijama i tužilaštvima da razumiju traume seksualnog nasilja i posljedice koje trgovina ljudima a kao indikator navesti: *Broj obučeni profesionalaca razvrstano prema spolu i Broj i vrsta održanih obuka*.

Unutar *Strateškog programa 3.8. Unaprijediti koordinaciju aktivnosti na krivičnom gonjenju počinitelja krivičnih djela trgovine ljudima* uključiti primjere praksi koje se odnose na uvođenje **rodno osjetljivih politika** identifikacije, postupanja i zaštite žrtava trgovine ljudima. Omogućiti profesionalcima koji se prvi susreću sa žrtvama specijaliziranu obuku o prepoznavanju žrtava trgovine ljudima koja uključuje rodnu dimenziju.

Rodno odgovorno budžetiranje je primjena rodne analize prilikom planiranja budžeta, odnosno programa, programskih aktivnosti i projekata koji se finansiraju. Važno je rano prepoznati u akcionom planu da li su budžetska izdvajanja neuravnotežena prema muškim ili ženskim korisnicima. Ovdje se ne radi samo o dodatnom novcu niti o posebnim budžetima za muškarce i žene, već je potrebno da se analiziraju postojeće alokacije sredstava u odnosu na stvarne potrebe u društvu. To znači rodno zasnovanu procjenu budžeta, koja uključuje rodnu perspektivu na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju promocije rodne ravnopravnosti.

Primjer:

Unutar (Strategija) *Strateški program 1.5. Osigurati finansiranje provedbe Strategije i Akcionog plana* uključiti **rodnu perspektivu** i **rodno-osjetljivo budžetiranje** na način da se predvide da li alokacija budžeta odgovara na praktične i strateške potrebe i interese žena i muškaraca, dječaka i djevojčica.

4. Rodno zasnovana procjena i procjena provedbe akcionih planova

Omogućiti rodno zasnovanu procjenu i procjenu provedbe akcionih planova s mjerljivim efektima aktivnosti i uspjehom mjera koje se posebno odnose na 4.3. i 2.4. odjeljak Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2020-2023.

Rod bi trebao biti uključen u redovne evaluacije, a svaka institucija bi trebala razviti sistem praćenja i ocjenjivanja kako bi ispitala u kojoj je mjeri rod uključen u njegove programe i aktivnosti.

Kako primijeniti?

Alati za rodno zasnovanu procjenu provedbe određenih mjera su najčešće evaluacije (za edukacije, skupove, radne sastanke), statistički podaci o broju provedenih aktivnosti (rodno-odgovornih) te procjena uvedenih politika, programa, projekata. Korištenje ovih alata je neophodno primjenom participativnih tehnika koje uključuju žene i muškarce u procjene i diskusije.

Pitanja za kreiranje evaluacijskih alata treba da adresiraju sljedeće:

- ❖ Da li je rodna perspektiva na odgovarajući način uključena u mjere/indikatore?
- ❖ Da li su rodni eksperti/ice ravnopravno zastupljeni u evaluacionom timu?
- ❖ U kojoj mjeri su žene i muškarci, djevojčice i dječaci raznih ciljnih grupa imali korist od preduzetih mjera?
- ❖ Da li je raspodjela budžeta ravnopravno doprinijela ostvarenju potreba i prioriteta muškaraca i žena, dječaka i djevojčica kako bi se povećala **rodna ravnopravnost**?
- ❖ U kojoj mjeri je izgrađen kroz projekat kapacitet za **rodnu ravnopravnost**?
- ❖ Da li su rodno povezani resursi (kapaciteti, osoblje, budžet) pogodni i dovoljni za **integriranje rodne perspektive** u borbu protiv trgovine ljudima?
- ❖ Koje su naučene lekcije u vezi s rodnom perspektivom trgovine ljudima?

Bilo koji alat korišten za rodno zasnovanu procjenu i procjenu provedbe akcionih planova treba biti iskorišten za izradu analize i planiranje narednih koraka. Ukoliko je procijenjeno da su npr. kapaciteti profesionalaca unapređeni u oblasti **rodnih stereotipa** ali da je pristup u identifikaciji žrtava još uvijek nedovoljno rodno senzibiliziran, onda se akcioni plan za naredni period treba baviti ovom temom. Procjene moraju biti mjerljive i realne kako bi se osigurala efikasnost mjera.

Primjer:

Strateški program 4.3. Osigurati posebnu zaštitu žena žrtava trgovine ljudima

Za predviđene obuke profesionalaca osigurati evaluaciju, te izvještaj o provedenoj evaluaciji kako bi se naredne obuke unaprijedile; odnosno kako bi naredni edukacijski moduli pratili potrebe profesionalaca u identificiranim oblastima gdje je dodatno potrebno raditi na izgradnji kapaciteta.

Predvidjeti obuke za pružanje pomoći ženama žrtvama trgovine ljudima koji će uključivati posebnu sekciju o potrebama određenih kategorija žena i djevojčica žrtava trgovine ljudima koji podrazumijevaju faktore poput trudnoće, zdravlja, invaliditeta, mentalnog ili psihološkog poremećaja ili ozbiljnog psihološkog, fizičkog ili seksualnog nasilja.

Indikatori: Broj i vrsta održanih obuka, Broj obučanih profesionala razvrstano po spolu, Broj urađenih evaluacija, Izvještaji o evaluacijama.

Unutar *Strateškog programa 1.2. Provoditi monitoring provedbe Strategije i Akcionog plana uključiti aktivnost:*

Osigurati obuku o rodno specifičnoj procjeni rizika za mjere lokalnih akcionih planova.

5. Rodni aspekt u zaštiti djece kao žrtava trgovine ljudima

Djeca koja su žrtve trgovine ljudima su izrazito heterogena skupina koja zahtijeva pažljivu analizu, posebno rodnih pitanja.

Djevojčice i dječaci su izloženi različitim oblicima trgovine ljudima, koje u slučaju djevojčica nerijetko uključuju i rane (prisilne) brakove, seksualno iskorištavanje, dužničko ropstvo u kombinaciji sa radnom eksploatacijom i prosjačenjem koje je svojstveno i za djevojčice i za dječake. Takođe, nemogućnost žena i djevojčica da dobiju osnovne usluge ili zaštitu ozbiljno utječe na njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

Kako primijeniti?

Upravo ovu komponentu koja, zbog spola djeteta, uvjetuje specifične oblike trgovine ljudima, treba prepoznati i adresirati u akcionom planu, kako unutar Strateškog programa 2.5. tako i u ostalim programskim ciljevima a u svrhu efikasne borbe protiv trgovine djecom. Posebno je važno baviti se ovdje dekonstrukcijom **stereotipa** kroz senzibilizaciju (edukacije) profesionalaca koji su uključeni u suzbijanje trgovine ljudima, jer nije rijetkost da određene pojave ostaju van procesa zaštite jer se „kultura“/“običaji“/“tradicija“ određenih grupa (migranti/ce iz drugih zemalja, nacionalne manjine, i sl.) koriste da objasne određene krivične radnje, što rezultira neuspjehom u rješavanju problema bezbjednosti i zaštite djevojčica i dječaka žrtava trgovine ljudima.

Primjer:

Unutar Strateškog programa 2.5. Unaprijediti prevenciju trgovine djecom, predvidjeti aktivnost: Unaprijediti mehanizme identifikacije koji uzimaju u obzir posebne okolnosti i rodne potrebe djevojčica i dječaka žrtava trgovine ljudima.

Koristite dodatni set pitanja koja uključuju rodne implikacije ili rizike za određeni oblik trgovine ljudima.

(unutar istog Strateškog cilja)

Predvidjeti preventivni rad s rodnim pristupom među porodicama i lokalnim zajednicama će činiti središnji plan svih intervencija za prosjačenje djece, kao čestim oblikom trgovine djecom.

Unutar Strateškog programa 2.1. Provoditi kampanje podizanja svijesti građana uključiti zasebnu kampanju s rodnim pristupom za dječake i djevojčice žrtve radne eksploatacije ili ranih brakova.

6. Rodno osjetljive obuke

Nasilje nad ženama i djevojčicama treba biti integrirano u programe obuke o trgovini ljudima, fokusiranjem na rodnu dimenziju trgovine ljudima, posebno u svrhu seksualnog i radnog iskorištavanja. Ovo bi trebalo biti sastavni dio svih materijala i programa obuke za profesionalna lica koja će vjerojatno doći u kontakt sa žrtvama, uključujući pravne stručnjake, pravosuđe (uključujući suce, sudske prevodioce, tužioce), policijsku službu, graničnu službu, imigracijske službenike, zdravstvo i službe za djecu, organizacije civilnog društva.

Kako primijeniti?

Programi obuke trebali bi se fokusirati, ali ne ograničavati, na dinamiku moći nasilja nad ženama i njene uzroke, karakteristike seksualnog iskorištavanja, od regrutovanja do njegovih posljedica i potreba žrtava. Ovi programi obuke trebali bi se također ponuditi raznim sektorima koji mogu doći u kontakt sa žrtvama, poput osoblja ambasada i konzularnog osoblja, osoblja na aerodromima i drugim transportnim službama. Obuka koja se predlaže ovim Smjernicama jeste

multidisciplinarna, zasnovane na ljudskim pravima i [rodno osjetljive](#). Nije nužno, osim tamo gdje potrebe zahtijevaju, imati zasebne treninge u potpunosti posvećene rodnom aspektu – već u treninge o određenoj temi dodati i rodni aspekt kako bi učesnici imali priliku učiti i o ovoj perspektivi koja je neodvojivi dio trgovine ljudima.

Osigurajte da i žensko i muško osoblje ima priliku da pohađaju odgovarajuće kurseve obuke i izbjegavajte dodjeljivanje članovima osoblja stereotipno rodno povezane zadatke.

Primjer:

Unutar Strateškog programa 4.1. Unaprijediti identifikaciju žrtava trgovine ljudima uvrstiti aktivnost:

U programe multisektorskih obuka za profesionalce uključiti rodnu dimenziju i rodno osjetljive indikatore za identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Priprema potrebne dokumentacije i materijala potrebnih za rodnu obuku.

Unutar Strateškog programa 3.2. Povećati kapacitete agencija za provođenje zakona, tužilaštava i sudova za efikasno gonjenje počinitelja uključiti aktivnost:

Unaprijediti rad odjela za podršku svjedocima, uključujući senzibilizaciju osoblja koje pruža podršku, sa posebnim fokusom na minimiziranje rizika od sekundarne viktimizacije žrtava.

Unutar Strateškog programa 2.4. Unaprijediti prevenciju prisilnog rada uključiti aktivnost:

Rodno osjetljiva obuka o radnoj eksploataciji, seksualnom iskorištavanju i prosjačenju, uključujući uvođenje rodno osjetljivih pokazatelja za identifikaciju.

Unutar Strateškog programa 1.3. Uspostaviti koordinaciju aktivnosti na suprotstavljanju trgovini ljudima uključiti menovanje Gender focal Point u Koordinacionom timu: Fokalna tačka za rodna pitanja (*Gender focal point*) ima mandat da nadgleda i izvještava o statusu žena u oblasti. Ova preporuka će biti upućena i za lokalne akcione planove/timove čime bi ova Fokalna tačka imala centralnu/koordinirajuću ulogu na državnom nivou.

Primarne funkcije GFP uključuju:

zagovaranje i pomoć u izradi [politika](#);

dijeljenje i prikazivanje dobrih praksi;

pružanje smjernica i zagovaranja.

Zaključak

Prepoznavanje različitog uticaja zakona, politika ili oblika trgovine ljudima na muškarce i žene, dječake i djevojčice, pomoći će u boljoj formulaciji programima i mjera u smislu postizanja efikasnosti u borbi protiv trgovine ljudima. Uvažavanje različitih karakteristika, potreba i prioriteta muškaraca i žena, dječaka i djevojčica žrtava ili potencijalnih žrtava trgovine ljudima doprinijeće stvaranju senzibiliziranog pristupa, ali i prevladavanju stereotipnih pretpostavki koje mogu spriječiti rješavanje stvarnih problema na terenu.

Integracija rodne perspektive znači promatranje sveobuhvatnog niza podataka o obrascima i trendovima, uključujući podatke razvrstane po spolu i rodnu analizu. Preporučuje se da intervencije protiv trgovine ljudima slijede pristup raznolikosti, uzimajući tako u obzir spol, starost, obrazovanje ili klasu i pojedinačna iskustva prilikom dizajniranja mjera prevencije, zaštite ili krivičnog gonjenja. Uključivanje roda ovdje zahtijeva da sve akcije, procjene i procjene trebaju integrisati rodnu perspektivu i prikupljati podatke razvrstane prema spolu koristeći rodno osjetljivu metodologiju. Ove informacije tada mogu pomoći u razvoju efikasnih strateških odgovora na trgovinu ljudima koja nedvojbeno ima rodno-uslovljene elemente.

Recept za uspješno uvođenje rodne dimenzije u lokalne akcione planove za borbu protiv trgovine ljudima uključuje:

- ❖ postavljanje prioriteta, rokova, ciljeva, očekivanih ishoda - ove mjere trebaju biti praćene informativnim kampanjama i kampanjama za podizanje svijesti
- ❖ Angažovanje relevantnih vladinih i nevladinih aktera na osiguranju inkluzivnog i sveobuhvatnog pokrivanja pitanja rodne ravnopravnosti
- ❖ započnite integraciju rodne dimenzije sa jednostavnim, jasnim i razumljivim mjerama / akcijama koje će takođe omogućiti razvoj kapaciteta i znanja
- ❖ Trgovina ljudima nije jednostavna poput „muškarci su počinitelji, žene su žrtve“ - stoga se uvođenje rodne dimenzije ne odnosi isključivo na žene i djevojčice - ne treba zanemariti utjecaj trgovine ljudima na muškarce i dječake, već treba pružiti podršku prema njihovim potrebama.
- ❖ Uključivanje načela ravnopravnosti spolova je proces: mora se sistematski organizirati, te kontinuirano provoditi. Potrebno je i vrijeme, ali svaka akcija/mjera ima svoje mjesto i pridonijet će općem cilju borbe protiv trgovine ljudima.

Svaki od elemenata obuhvaćenih ovim smjernicama ne smije služiti za prosto 'ispunjenje obaveze'. Prikupljanje rodno razvrstanih podataka, rodna analiza ili rodno osjetljiva obuka nisu pojedinačne aktivnosti koje se provode samostalno i neovisno jedna od druge (ili drugih mjera). Rezultati svake od njih, kako bi imale smisla i svrhu, treba se koristiti za oblikovanje djelotvornog odgovora na trgovinu ljudima. Svaka od njih sada jasnije definira uzroke, razloge i tendencije za trgovinu ljudima i u skladu s tim adekvatan odgovor.

Ovaj dokument izrađen je uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope. Mišljenja izražena u ovom dokumentu ne odražavaju nužno zvanične stavove nijedne strane.

Vijeće Evrope je glavna organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama. www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica. www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope



Implementirano
od strane Vijeća Evrope